

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ
Արվեստագիտության թեկնածու

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԿԵՐՊԱՐԸ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾ ՐԱՖՖԻ ՍԱՐԿԻՍՅԱՆԻ ԱՐՎԵՍՏՈՒՄ

ՓԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱՐՎԵՍՏԻ ականավոր ներկայացուցիչներից է քանդակագործ Րաֆֆի Սարկիսյանը: Արվեստագետը ծնվել է Լիբանանում, 1967–1970 թթ. գեղարվեստական սկզբնական կրթությունը ստացել Լիբանանի Գեղարվեստի ականաբանի քանդակի բաժնում, 1971–1975 թթ. կատարելագործվել Փարիզի Գեղեցիկ արվեստների ազգային բարձրագույն դպրոցում (École nationale supérieure des beaux-arts de Paris)¹՝ ավարտելով Սեզարի արվեստանոցը:

Լայն ճանաչում եւ համբավ գտած Սարկիսյանը որոշակի տեղ ու դեր ունի ֆրանսիական արդի արվեստի պատմության մեջ¹: Սարկիսյանի ստեղծագործական լեզուն թեեւ մշակվել է եւրոպական դպրոցում, այնուամենայնիվ, եւրոպական գեղագիտական մտքի առկայության մեջ Րաֆֆին հաստատապես հանգել է ամենակարեւորին՝ ազգային գեղարվեստական ավանդների վերածննդին, ձեւամտածողության սեփական ըմբռնումների ձեւակերպմանն ու հաստատմանը:

Մարդու, գիտակցականի, ենթագիտակցականի, գոյության խորհուրդի եւ հոգեւորի համապարփակ բանաձեւում է Րաֆֆի Սարկիսյանի ստեղծագործությունը: Արվեստագետն իր մեջ ծագումնաբանորեն ունի հայոց անցած ուղու ողջ փիլիսոփայությունը, որը հաստատվում է իր ստեղծագործություններով, արվեստի ու կյանքի մասին խորհրդածություններով, հուշագրություններով: Նրա էության ու նվիրումի կրողը հայրենիքն է, որով ամբողջանում է ինքը: Իր ըմբռնողականությամբ նա ամեն ինչ գիտի Հայաստանի մասին՝ երկրի հեռավոր անցյալից մինչեւ մեր օրերը եւ ապագան: Րաֆֆիի համար ժամանակի այս ընդգրկունությունն ասես հայեցադաշտ է հայ մարդուն բացահայտելու, ցուցադրելու

¹ Նրա արվեստին են անդրադարձել մի շարք հայտնի արվեստաբաններ՝ լույս ընծայելով տարբեր հոդվածներ հայտնի պարբերականներում, ինչպես՝ GÉRARD XURIGUERA (Raffy Sarkissian, FMR, 1992, du 1ère au 21 avril, № 37, p. 3), JANINE BARON (Raffy Sarkissian, L'ŒIL, Revue d'art, 1989, Juin, № 407, p. 17), KLAUS REUTER, JOSEPH TARRAB եւ այլք:

համար: Ներհայեցական ուժը կայուն գիտելիք է դառնում հետեւողական ուսումնասիրություններով: Անդուլ աշխատասիրությամբ ձեռք բերածով եւ սեփական փորձով արվեստագետն ընդլայնում է կյանքի իմաստավորման տարածքը, հարստանում գեղարվեստական խորհրդածությունների կենսական նոր լիցքերով: Այս դիտողությունները կարեւոր են Սարկիսյանի ստեղծագործության ներքին ազդակները ճշտելու, այդ աշխարհի ծավալման ընթացքը հասկանալու համար:

Կյանքին հարաբերվելու ըմբռնումը, գեղարվեստի օրինաչափությունները հիանալի իմացող եւ նրա հասարակական արժեքը խորապես գիտակցող արվեստագետը ոչ միայն ինքավերլուծաբար արժեքավորում է մինչ այդ սեփական ստեղծածը, այլեւ պարզում իր առաջիկա անելիքները՝ քանդակագործական ծրագրերը:

Բաֆֆին իր կերտած կերպարներով տարփողում է հայ դարավոր կատարելատիպը: Ժողովուրդը, երկիրը, հայ մարդը նրա ստեղծագործությունների կենտրոնական տարրերն են: Սարկիսյանն իր աշխատանքներում հետամուտ է գերագույն մի գաղափարի՝ ով ենք մենք, որտեղից ենք գալիս եւ բարոյական ու հոգեւոր ինչ արմատներ ունենք:

Օրինակ, Կոմիտասի կերպարով, արվեստագետը շոշափում է ազգային ինքնաճանաչման, մարդկային առաքինությունների գիտակցման, ցեղային հպարտության գաղափարները:

Կոմիտասի կերպարը ներշնչանքի անսպառ աղբյուր է եղել Բաֆֆի Սարկիսյանի համար: 1980-ական թվականներից ի վեր արվեստագետը բազմիցս անդրադարձել է ազգային մեծագույն հանճարին, սակայն նրան նվիրված քանդակները տարբեր են մեկը մյուսից եւ ստեղծագործական տարբեր խնդիրներ են առաջադրում ու լուծում: Կոմիտասի դիմաքանդակը (1977 թ.)՝ իրապաշտական ծավալներով, մի փոքր ետ ընկած դիրքով, որպիսին սովորաբար լինում է ոգեշնչված նվագարանի կամ խմբավարի գլուխը², ներկայացնում է հայ երգահանին, որի արտաքինը մանկուց ի վեր հայտնի է ամենքիս:

² «Անոնք, որ բախտ ունեցած են Կոմիտասի ծունկներուն տակ աշակերտելու կամ իր կազմած մեծ ու փոքր երգչախմբերուն մեջ երգելու,՝ հետագայում կ'հիշի Միհրան Թումաճանը,՝ վկա են, թե ինչպես, մեկ խոսքով մը կամ պատահական ականարկով մը, կամ դեմքի անականակալ շարժումով մը կը միավորեն, կը համադրեն՝ հայ երգը հայերեն ու սրտանց երգելու անմոռանալի ճաշակը տալով նրանց: Նմանապես իբրեւ խմբավար՝ երգչախմբի ընդհանուր փորձերու ատեն կամ համերգներու ամենահանդիսավոր պահերուն, Կոմիտասի բազմաբեղուն ու բազմալար հանճարը դուրս կը պոռթկար իր մարմնեղեն կառուցվածքեն,

Քանդակագործին հետաքրքրում է ոչ միայն կերպարի արտաքին արտահայտչականությունը, այլև նրա էության նկարագիրը բնորոշող, ներքնաշխարհը դրսևորող ապրումները: Քանդակն ուշադրություն է գրավում դիմախաղի, հոգեբանության արտաքին հատկանիշների շնորհիվ: Կարծես մի նուրբ ձայն լսելի է, երբ նայում ես երգահանի բրոնզե ոգեշունչ դեմքին: Նրբագեղ ու սահուն, արտահայտիչ ու կուռ ձևերով է աչքի ընկնում նաև «Սայաթ Նովայից Կոմիտաս» կոմպոզիցիոն քանդակը: Կոմիտասի գլխաքանդակն ու քամանչաներն առնված են արելը խորհրդանշող շրջանի մեջ եւ ամփոփված տավիղի տեսքով ուղղանկյան մեջ: Արվեստագետն ուշադրությունը կենտրոնացրել է երգահանի դեմքի արտահայտչականը, նրա խոսուն հայացքին: Սարկիսյանը փորձել է գտնել եւ ներկայացնել մարդու հոգեկան կերտվածքը, որ արտահայտվում է նրա զգացմունքայնությամբ: Հայ երգի առաքյալի դեմքի խոհուն, ներամփոփ արտահայտչականությունը, մի փոքր գլխահակ, խոնարհած աչքերը ասես պատմում են նրա ողջ կյանքի մասին: Կերպարի մեջ ցանկանալով տեսնել հավաքական միասնություն՝ արվեստագետը հասել է նրա կայուն նկարագրի արտահայտմանը եւ ուժեղացրել կերպարի արտահայտչականությունը՝ կոմպոզիցիայի, դիմախաղի եւ նույնիսկ ձևերի մշակումը ցցուն դարձնելու միջոցով:

Սարկիսյանի գեղարվեստական լեզվի կիրառած առանձնահատկությունները բազմազան են: Նրա գաղափարական հետապնդման նպատակասլացությունը տեսնում ենք նաև կոմպոզիցիոն յուրահատուկ մոտեցմամբ առանձնացող, թղթախմորից (pâte à papier) պատրաստված «Հայր Կոմիտասի վերջին ճամփորդությունը» ստեղծագործության մեջ (1987 թ.)՝ ասես թեմատիկ բյուրեղացումով վավերացնելով հայ երգահանի կերպարը: Պատկերված դուռն այստեղ Փարիզի Վիլ-ժուիֆ արվարձանի հիվանդանոցի դուռն է, որտեղ հայ երաժշտության հանճարը գտավ իր վերջին ապաստանը՝ անցկացնելով այնտեղ գրեթե քսան տարի եւ կնքելով իր մահկանացուն 1935 թվականին: Դուռն այստեղ նաև

կարծես անտեսանելի հոգի մըն էր, որ մարմին առած էր ու կը թեւածեր անհունության մեջ» (Խ. ՍԱՖԱՐՅԱՆ, Կոմիտաս սքանչելագործ, Երեւան, 1999, էջ 29):

Ահա, թե ինչ է գրում Ֆրասիացի հայագետ Ֆրեդերիկ Մակլերը Կոմիտասի մասին. «Փարիզը երջանկություն ունեցավ ունկնդրելու հայր Կոմիտասի տարբեր զեկուցումները... Հայ ժողովրդական երաժշտությանը նվիրված դասախոսությունները, ինչպես նաև երգերի կատարումները դասվեցին համաժողովի ամենից արժեքավոր ելույթների թվին: Հայր Կոմիտասի, իբրեւ երգչի, անհատական հաջողությանը նշանակալից էր» (F. MACLER, La musique en Arménie, Paris, 1917, In-16, p. 40):

Կոմիտասի լուսնային, մեկուսացվածության խորհրդանիշն է. Քանդակագործի մեկնությամբ հանճարը ոչ թե լուսն էր, այլ չէր ցանկանում խոսել: Կոմիտասն ինքն էր որոշում՝ խոսել այցելուի հետ, թե ոչ:

Դիտանցքի վրա, դեմքերի հակադիր արտահայտությամբ Բաֆֆին գետեղել է Կոմիտասի եւ Ռեյմսի տաճարի ժպտացող հրեշտակի կերպարները: Արվեստագետի պատկերացմամբ, Կոմիտասի աճյունը տեղափոխելիս երգահանին է ընկերակցում Ռեյմս քաղաքի ժպտացող հրեշտակը (1240 թ.)³, որպեսզի հոգին տանի Հայաստան: Ճանապարհի ընթացքում Կոմիտասը հարց է տալիս հրեշտակին. «Դու ինչպե՞ս ես ինձ ճանաչում»: Հրեշտակը պատասխանում է. «Դեբյուսին⁴ է ինձ պատմել Ձեր մասին»:

Կոմիտասին պատկերող երեք աշխատանքներում էլ տեսնում ենք բաղեղ բույսի տերեւները, երկուսը՝ Կոմիտասի գլխին, երրորդը՝ դռան ստորին հատվածում: Քրիստոնյա միջնադարի խորհրդանիշների շարքում բաղեղը դիտվում էր որպես մահից հետո հոգու հավիտենական կյանքի խորհրդանիշ⁵:

Կոմիտասի (նաեւ Սայաթ Նովայի) պարագային Բաֆֆին ոգեշնչել է Վարդապետի անգերազնահատելի ավանդը հայ ազգային երգի պահպանման հարցում, օտարամուտ ազդեցություններից այն զերծ պահելուն ուղղված ջանքերը, ազգագրական գործունեությունը մեծ երաժշտի, որ առաջինը գտավ հայ երաժշտության բնույթին հարազատ հարմոնիաներ: Բաֆֆին որոշակի դրվագի նկարագրության միջոցով ստեղծել է Կոմիտասի ամբողջական, խտացված կերպար. այստեղ մեր աչքի առջեւ է հառնում Կոմիտասը՝ Հոգեւորականը, Երաժիշտը, Մտավորականը:

Բաֆֆի Սարկիսյանը յուրահատուկ կերպով շոշափում է արվեստագետի կյանքում եւ ընդհանրապես արվեստում խորհրդածության դերը, որը հեղինակից պահանջում է սեփական ստեղծագործությունն ազգային մշակույթի անցյալին, ներկային ու ապագային հարաբերակցելու միջոցով զգալ նրա անքակտելի կապը, իրական արժեքը, տեսնել նրա տեղը:

Բաֆֆին որքան էլ նորոգի, փոխի իր քնարի լարերը, խորացնի ու լայնացնի իր խոհերի ու հույզերի հունը, այնուամենայնիվ, հայ ոգու որոնումները եւ հայ կյանքի խորհրդի հայտնաբերման մտասեւեռումը մնում

³ FRÉDÉRIC DELOUCHE, JACQUES ALDEBERT, Histoire de l'Europe, De Boeck Université, 1997, p.150

⁴ Յ. ԲՐՈՒՏՅԱՆ, Ֆրանսիական արվեստագետները Կոմիտասի ստեղծագործության մասին, «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1966, №4, էջ 45:

⁵ Dictionary of Symbolism: Cultural icons and the meanings behind them, by Hans Beidermann, translated by James "Hulbert, Facts on File", New York, 1992, p.187.

են այդ ամենին հիմք ու ազդակ, համամարդկայնություն պայմանավորող սկիզբների սկիզբ: Նրա իմաստասիրական դիտումները, աշխարհի եւ հայ մարդու ճակատագրի հանդեպ դրսևորած հետաքրքրությունն իր արվեստին հաղորդակցվողին նույնպես համակում են ապրելու նույն երկրի ճակատագրով:

РЕЗЮМЕ

Имея большую популярность и широкое признание, Саркисян имеет определённое место в истории французского современного искусства. Хотя творческий стиль Саркисяна оформился в европейской школе, тем не менее в европейском эстетико-художественном мышлении Раффи смог достичь главного: возродить национальные художественные традиции, сформулировать и утвердить свое собственное восприятие.

SUMMARY

Having great popularity and widespread recognition, Raffi Sarkissian has a certain place in the history of French modern art. Although Sarkissian's creative style took shape in the European school, he was able to revive national artistic traditions, formulate and establish his own perception as his main goal achieved in European aesthetic and artistic thinking.

